บทที่ ๑
ไวยากรณ์คืออะไร

ภาษาคือ **ระบบสัญลักษณ์** สัญลักษณ์ทางภาษาศาสตร์ คือ *รูปแบบ (pattern)* ของเสียง (หรือรูปแบบที่มองเห็นได้ ในกรณีของภาษาเขียน) ซึ่งกำหนดขึ้นอย่างไร้เกณฑ์ แต่มีความหมายในภาษา

(Allerton, 1990: 68)

ตัวอย่าง เช่น

(๑) (ก) ระวัง!

(ข) ฉันจะกินข้าวผัดสองจานนี้

ไวยากรณ์ มีทั้งที่ใช้อธิบายภาษาทั้งภาษา กับที่ใช้อธิบายเพียงบางส่วนของภาษา ตัวอย่างของไวยากรณ์ที่อธิบายเพียงบางส่วนของภาษาก็คือ *สัทวิทยา (Phonology)* กับ *อรรถศาสตร์ (Semantics)* *สัทวิทยา* ศึกษาธรรมชาติของรูปแบบเสียงที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ทางภาษาศาสตร์ เช่น เสียงหนิดต่าง ๆ มีอะไรบ้าง เสียงต่างกันอย่างไร เสียงรวมกันอย่างไร ฯลฯ ตัวอย่าง เช่น ภาษาไทยมีเสียงสระ เสียงพยัญชนะ เป็นต้น

อรรถศาสตร์ ศึกษาความหมายที่สามารถถ่ายทอดออกมาได้ เช่น ความหมายต่าง ๆ มีอะไรบ้าง ความหมายต่างกันอย่างไร ความหมายรวมกันอย่างไร ฯลฯ ตัวอย่าง เช่น ในภาษาไทยมีคำว่า *พัด* กับ *ลม* ซึ่งต่างก็มีความหมาย แต่เมื่อนำมารวมกันเป็น *พัดลม* ก็มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง เป็นต้น

*สัทวิทยา*ทำหน้าที่ติดต่อกับโลกภายนอกเพื่อบรรยายเสียงพูด *อรรถศาสตร์* ทำหน้าที่บรรยายความหมาย ส่วน*ไวยากรณ์*เป็นการศึกษาส่วนภายในของภาษา นับได้ว่าเป็นการศึกษา *รูป (form)* กับ รูปแบบ ในลักษณะที่เป็นนามธรรมมากยิ่งขึ้น

ประโยค (๑)(ก) และ (๑)(ข) ข้างต้นเป็นคำพูดที่เป็นไปได้ และอาจจะเรียกได้ว่าเป็น *ประโยค (sentence)* ประโยค (๑)(ข) เป็นสัญลักษณ์ที่ซับซ้อน และแต่ละคำต่างก็มีความหมายในตัวเอง แม้แต่คำว่า นี้ (เปรียบเทียบกับนั้น) นอกจากนี้ก็ยังเห็นได้ว่า *ข้าวผัดสองจานนี้* *กินข้าวผัดสองจานนี้* และ *จะกินข้าวผัดสองจานนี้* ต่างก็เป็นสัญลักษณ์ที่มีองค์ประกอบต่าง ๆ และองค์ประกอบเหล่านี้ต่างก็มีความสัมพันธ์พิเศษต่อกันด้วย ถ้าเปลี่ยน *ข้าวผัดสองจานนี้* เป็น *หมูทอดสองจานนั้น* ความสัมพันธ์ดังว่านี้ก็ยังคงอยู่ แต่ถ้าเปลี่ยนเป็น *ตอนนี้* ความสัมพันธ์ก็จะเปลี่ยนไป

ส่วนประโยค (๑)(ก) ซึ่งดูเหมือนว่าจะมีสัญลักษณ์แบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนนั้น ความจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะถึงแม้จะมีเพียงคำเดียว แต่ก็รู้ได้ว่าประโยคนี้มีคำว่า *คุณ* (หรือคำอื่นที่หมายถึงบุรุษที่สอง) รวมอยู่ด้วย และคำว่า*คุณ* ที่ไม่ปรากฏนี้ก็มีหน้าที่เหมือนกับ ฉัน ในประโยค (๑)(ข) นั่นคือเป็น *ประธาน (subject)* ของประโยค และจำต้องมี "อะไรบางอย่าง" ที่จะต้อง ระวัง ด้วย เช่น รถ ทั้ง "รถที่ไม่ปรากฏ" และ "ข้าวผัดที่ปรากฏ" ต่างก็ทำหน้าที่อย่างเดียวกันคือเป็น *กรรม (object)* ของประโยค นอกจากนี้ยังสามารถนำคำว่า *ระวัง* เข้าไปแทนที่คำว่า *กิน* ได้ แต่จะทำให้ความหมายเปลี่ยนไป

ในประโยค (๑)(ข) *ข้าวผัดสองจานนี้* ประกอบด้วยสัญลักษณ์ต่าง ๆ กันคือ *ข้าว ผัด สอง จาน* และ *นี้* สัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ก็ต้องเข้ามารวมกันอย่างมีระบบด้วยจึงจะถูกไวยากรณ์ ถ้าเราเรียงประโยคใหม่ว่า

(๒) *ฉันกินจะข้าวสองผัดนี้จาน

ประโยคนี้ก็จะผิดไวยากรณ์ทันที

ไวยากรณ์เกี่ยวข้องกับหน่วยที่มีความหมายในขนาดต่าง ๆ กัน จนถึงระดับประโยค (หรืออาจจะมากกว่านั้น) อรรถศาสตร์ก็เช่นกัน ทั้งสองอย่างนี้ต่างก็เกี่ยวข้องกับหน่วยที่เล็กที่สุดที่มีความหมาย หน่วยที่มีความหมายหน่วยใดสามารถจะรวมกัน

ได้ และหน่วยไหนรวมกันไม่ได้ ตัวอย่าง เช่น ประโยค (๓)(ก) (ข) (ค) (ง) ประโยคใด เป็นประโยคปกติ ประโยคที่น่าสงสัย (?) หรือ ประโยคที่เป็นไปไม่ได้ (*)

(๓) (ก) น้ำจืด
(ข) ?น้ำเปียก
(ค) ?น้ำบุบ
(ง) *น้ำฉลาด

ประโยค (๓)(ก) เป็นประโยคปกติ ประโยค (๓)(ข) เป็นความจริงตามคำนิยาม ประโยค (๓)(ค) เป็นประโยคที่ผิดจากคำนิยาม ส่วนประโยค (๓)(ง) ไร้ความหมาย เพราะ ฉลาด ในภาษาปกติใช้กับสิ่งไม่มีชีวิตหรือสสารไม่ได้ ประโยคเหล่านี้ไม่ผิดไวยากรณ์ แต่บางประโยคผิดอรรถศาสตร์

ไวยากรณ์มักจะแบ่งออกเป็นเรื่อง *ระบบหน่วยคำ (morphology)* ซึ่งครอบคลุมเรื่องรูปแบบต่ำกว่าระดับคำ กับ *วากยสัมพันธ์ (syntax)* ซึ่งเกี่ยวข้องกับคำในประโยค

ในแง่ของ *ระบบหน่วยคำ* ในประโยค (๑)(ข) คำว่า ข้าวผัด ประกอบด้วย *หน่วยคำ (morpheme)* ๒ หน่วยคือ *ข้าว* กับ *ผัด*

ในแง่ของ *วากยสัมพันธ์* ในประโยค (๑)(ข) ฉัน เป็น *ประธาน* ส่วน *ข้าวผัด* สองจานนี้ เป็น *กรรม*

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ก็คือ *ไวยากรณ์* หรือ *โครงสร้างของภาษา* ซึ่งจะใช้ในตำราเล่มนี้

อย่างไรก็ตาม แต่เดิมมาคำว่า ไวยากรณ์ มักจะเกี่ยวข้องกับผู้เชี่ยวชาญและกฎแห่งความถูกต้อง ซึ่งเป็นความคิดที่ติดมาจาก *ไวยากรณ์ดั้งเดิม (traditional grammar)* ที่เคยเรียนมา ในฝรั่งเศสกับสเปนผู้เชี่ยวชาญก็คือ ราชบัณฑิตยสถาน หรือ บัณฑิตยสถานแห่งชาติ (National Academy) ซึ่งทำหน้าที่ให้คำแนะนำเกี่ยว

กับการใช้ภาษา ส่วนในประเทศอื่น ๆ จะได้แก่กลุ่มผู้พูดที่มีการศึกษา ซึ่งพยายามจะผูกติดอยู่กับกฎที่เคยเรียนมาจากโรงเรียน ส่วนใหญ่ไวยากรณ์ดั้งเดิมนี้นักไวยากรณ์ในสมัยศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ จะกำหนดไว้สำหรับภาษาอังกฤษและภาษายุโรปสมัยใหม่ บุคคลเหล่านี้เห็นว่าภาษาสมัยใหม่ส่วนใหญ่ต่ำต้อยกว่าภาษากรีกกับละติน จึงตั้งใจกำหนดการใช้ไวยากรณ์มาตรฐานสำหรับผู้พูดและผู้เขียนที่มีการศึกษา แต่การกำหนดมิได้อาศัยพื้นฐานจากสิ่งที่บุคคลเหล่านั้นพูดหรือเขียน กลับอาศัยแบบที่คิดว่าคนน่าจะใช้ ซึ่งหมายความว่านักไวยากรณ์เหล่านี้กำหนดภาษาโดยอาศัยประวัติศาสตร์ยุคต้นของภาษาส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งอาศัยตรรกะและที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ อีกส่วนหนึ่งอาศัยรูปแบบของภาษาดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือภาษาละติน การกำหนดภาษาบางอย่างจึงไม่เหมาะสม เช่น ในภาษาอังกฤษมีกฎการใช้ *will* กับ *shall* ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งเป็นเรื่องผิดธรรมชาติ มีผู้ใช้ภาษาเพียงไม่กี่คนที่สามารถจะใช้ได้อย่างถูกต้อง ส่วนกฎเรื่อง*การก (case)* สำหรับภาษาอังกฤษซึ่งอาศัยรูปแบบภาษาละตินก็ทำให้ผู้พูดภาษาอังกฤษต้องพูดว่า "It was (John and) I." แทนที่จะพูดอย่างเป็นธรรมชาติว่า "It was (John and) me."

นักภาษาศาสตร์สมัยใหม่จะแสวงหา *ไวยากรณ์วรรณนา (descriptive grammar)* ไม่ใช่ *ไวยากรณ์กำหนด (prescriptive grammar)* ทั้งนี้ยกเว้น *ไวยากรณ์สองภาษา (bilingual grammar)* สำหรับผู้เรียนชาวต่างประเทศ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ภาษาตามที่กำหนดให้ แต่การกำหนดในที่นี้ก็ยังอาศัยแนววรรณนาของระบบภาษาศาสตร์ของเจ้าของภาษาอยู่

ระบบธรรมชาติของภาษาเป็นอย่างไร และควรจะนำเสนออย่างไร

เมื่อไม่มีทางจะบอกได้ว่าไวยากรณ์ใดดีกว่าไวยากรณ์ใด นักภาษาศาสตร์ในทศวรรษ ๑๙๔๐ (ค.ศ.๑๙๔๐-๑๙๔๙) และทศวรรษ ๑๙๕๐ (ค.ศ.๑๙๕๐-๑๙๕๙) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกันจึงเชื่อตามแนวคิดของ *เลนาร์ด บลูมฟิลด์ (Leonard Bloomfield)* ซึ่งกล่าวว่า "ภาษาทุกภาษามีเอกลักษณ์ของตนเอง" อันถือได้ว่าเป็นคำแนะนำที่ใช้ได้ทั่วไปทุกภาษา ตัวอย่าง เช่น ในภาษาฝรั่งเศส บุพบท

เท่านั้นที่แสดงการก ในภาษาเยอรมัน ทั้งนามและคุณศัพท์ก็แสดงการกเช่นกัน ส่วนในภาษาจีนและไทยนั้นไม่มีการกเลย

อย่างไรก็ตาม ภาษาต่าง ๆ ก็มิได้แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เพราะแต่ละภาษาต่างก็มีลักษณะบางอย่างที่เหมือนกัน ในฐานะที่เป็นภาษามนุษย์ด้วยกัน นี่ก็คือสิ่งที่เรียกว่า*สากลลักษณ์ภาษา (language universal)* หรือ*ลักษณะสากลทางภาษา* สากลลักษณ์ภาษา ที่ว่านี้บางอย่างก็เป็นนามธรรมมาก ดังเช่นที่ *โนม ชอมสกี (Noam Chomsky)* ได้กล่าวไว้ แต่บางอย่างก็เป็นรูปธรรม เช่น ทุกภาษามี *หมวดคำ (word class)* ที่น่าจะเรียกได้ว่า*คำนาม (noun)* แม้ว่าจะต่างกันไปในแต่ละภาษาก็ตาม ฉะนั้นเมื่อจะบรรยายภาษาก็ต้องให้สมดุลกันระหว่าง *ลักษณะเฉพาะของภาษา (language specific)* กับ *สากลลักษณ์ภาษา*

สมมติว่า เราต้องการจะบรรยายไวยากรณ์หรือโครงสร้างของภาษาหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง เราจะหาไวยากรณ์ดังว่านั้นได้ที่ไหน ไวยากรณ์ในความหมายนี้ก็คือการสรุปจากการสังเกตของนักไวยากรณ์ จากตนเองหรือจากสิ่งที่ตนคิดว่าจะพูด (หรือเขียน) หรือจากที่ผู้อื่นพูด (หรือเขียน) และเข้าใจได้จริง นี่คือลักษณะสองอย่างของไวยากรณ์ที่ *เฟอร์ดินันด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure)* เรียกว่า*ระบบในภาษา (langue)* กับ *การใช้คำพูด (parole)* ซึ่งหมายถึง "ระบบภาษา" กับ "การใช้ภาษา" สองอย่างนี้คือ "สิ่งที่อาจจะเป็น" กับ "สิ่งที่เป็นจริง" เป็นความแตกต่างระหว่าง "ภาษาโดยมวล" กับ "ภาษาของแต่ละบุคคล" ที่เรียกว่า*ภาษาเฉพาะบุคคล (ideolect)* แนวคิดเรื่อง*ความรู้ในภาษา (competence)* หรือ*สามัตถิยะภาษา* ของ ชอมสกี (Chomsky, 1965: 8-10) คือการกำหนดระบบของผู้ใช้ภาษาที่เป็นเลิศ ปราศจากข้อบกพร่องของ *การใช้ภาษา (performance)* หรือ*กฤตกรรมภาษา* ซึ่งเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติเมื่อพูดหรือฟังผู้อื่นพูด สิ่งที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาตามความเห็นของเขาก็คือ ความลังเล การพูดซ้ำ ความไม่คงเส้นคงวา และ ความไม่ชัดเจนในด้านไวยากรณ์มากกว่าที่จะตั้งใจทำผิดไวยากรณ์ ตัวอย่าง เช่น

(๔) "วันนี้ ครูจะอธิบายเรื่อง ...นี่ เธอหยุดคุยกันหน่อยได้ไหม"

ในประโยค (๔) นี้ ครูยังไม่ทันได้บอกว่าจะอธิบายเรื่องอะไร ก็ต้องเปลี่ยนเรื่องไปดุนักเรียนที่คุยกันเสียก่อนทำให้ประโยคแรกไม่จบ

ลักษณะของ *ความรู้ในภาษา* ที่ ชอมสกี เน้นอยู่เสมอก็คือศักยภาพอันมหาศาล ซึ่งประกอบด้วยประโยคจำนวนมหึมาที่ยังไม่มีโอกาสปรากฏในการใช้ภาษาจริง ๆ ซึ่งก็หมายความว่ามีประโยคมากมายที่เดียวที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรก (อย่างน้อยที่สุดก็สำหรับผู้พูดคนนั้น) แต่ไม่ว่าจะเป็นประโยคใหม่หรือไม่ ผู้พูดแต่ละคนก็ทำหน้าที่ *เพิ่มพูน (generate)* หรือ *สร้าง* ประโยคส่วนใหญ่ขึ้นมาโดยใช้ความรู้ทางด้านไวยากรณ์ของภาษาที่มีอยู่ในตัวโดยไม่รู้ตัว แต่ละคนสามารถสร้างประโยคและศัพท์ขึ้นมาได้ตามความจำเป็นโดยไม่ต้องนึกถึงประโยคที่เคยใช้มาแล้ว นอกจากในกรณีท่องจำ เช่น การกล่าวคำทักทายและคำพูดที่เป็นทางการอื่น ๆ หรือสุภาษิต ฯลฯ ตัวอย่าง เช่น *สวัสดี ไชโย ท่านประธานที่เคารพ ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น*

ความคิดสำคัญของชอมสกีก็คือไวยากรณ์ควรจะ "สร้าง" ประโยค ซึ่งความคิดเช่นนี้ก็มีอยู่ในเรื่อง `inner Sprachform' ของนักไวยากรณ์-นักปรัชญาชื่อ วิลเฮลม์ ฟอน ฮัมโบลดต์ (Wilhelm von Humboldt ไวยากรณ์ที่มีรูปแบบอย่างคร่าว ๆ จากตัวอย่างเพียงเล็กน้อยถือว่ายังไม่เพียงพอ แต่ชอมสกีเองก็ได้เน้นว่าเรื่องการสร้างนี้มิใช่เป็นการสร้างรูปแบบเชิงจิตวิทยาสำหรับผู้พูด-ผู้เรียน (ผู้อ่าน-ผู้ฟัง ก็มีความสำคัญเกือบจะพอกัน) แต่ไวยากรณ์ควรจะสามารถสร้างประโยคตามกฎได้ แม้ว่าในทางปฏิบัติจริง อาจจะมีจำนวนไม่รู้จบก็ได้ และต้องสามารถชี้ความสัมพันธ์ที่มีต่อประโยคอื่น ๆ ได้ด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้จะสร้างประโยคออกมาได้แล้ว แต่บางครั้งเราก็อาจจะได้ประโยคที่ไม่แน่ใจว่าถูกไวยากรณ์หรือไม่ เช่น

(๕) "ถ้าคุณทำอย่างนั้นได้ คุณก็จะคือผู้ชนะ"

ในที่นี้อาจจะมีการตั้งข้อสังเกตว่า "จะคือ" ใช้ได้หรือไม่ ควรจะใช้ว่า "จะเป็น" ดีกว่าหรือไม่ หรือบางประโยคก็อาจจะตีความได้มากกว่าหนึ่งอย่าง เช่น

(๖) "เอาไปทำบ้านดีกว่า"

ซึ่งอาจจะหมายความว่า "เอาไปทำที่บ้าน" หรือ "เอาไปทำเป็นส่วนหนึ่งของบ้าน" ก็ได้

ก่อนที่เราจะศึกษาไวยากรณ์ เราจะต้องรู้เสียก่อนว่าจะใช้หน่วยอะไรเป็นหน่วยพื้นฐานในการบรรยาย เราอาจจะถือว่าประโยคเป็นหน่วยที่ใหญ่ที่สุดก็ได้ และก็ต้องรู้ด้วยว่าหน่วยที่เล็กที่สุดคืออะไร ตามที่เคยเป็นมา หน่วยที่เล็กที่สุดก็คือ *คำ (word)* อันที่จริงทั้งกรีกและละตินต่างก็มีคำที่มีความหมาย ๒ อย่าง คือจะหมายว่า *ประโยค หรือคำ* ก็ได้ (ในภาษากรีกคือ logos ในภาษาละตินคือ verbum คำหลังนี้มีความหมายต่อไปหมายถึง 'verb' ด้วย) ที่น่าสนใจก็คือคำว่า 'word' ในภาษาอังกฤษ กับ verbum ของละตินก็มาจากภาษาอินโดยูโรเปียนเช่นเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเรามีคำนี้ใช้มานานหลายพันปีแล้ว ก่อนที่จะมีการบันทึกภาษายุโรเปียนเสียอีก เราจึงต้องยอมรับว่าความหมายของคำว่า "คำ" นั้นแต่เดิมมาก็ไม่ชัดเจนอยู่แล้ว แต่ "คำ" เพียงอย่างเดียวก็ยังไม่เพียงพอแก่การวิเคราะห์ เพราะประการแรก "คำ" จะต้องมีโครงสร้างเพื่อให้เห็นรูปแบบทางไวยากรณ์ ซึ่งหมายความถึงการจัดรวมกลุ่มคำเป็นวลีและองค์ประกอบอื่น ๆ ประการที่สองเราได้เห็นแล้วว่า ต้องมีหน่วยคำเป็นหน่วยทางไวยากรณ์ที่เล็กที่สุดเพื่อใช้บรรยายโครงสร้างภายในคำด้วย

ในตัวอย่างประโยค (๑)(ข) อาจจะมีไวยากรณ์บางแบบอธิบายได้ว่า "ข้าวผัดสองจานนี้" เป็น "นามวลี" ที่ประกอบด้วย คำนาม "ข้าวผัด" + คำบอกจำนวน "สอง" + คำลักษณนาม "จาน" + คำบอกกำหนด "นี้" "ฉัน" เป็น คำสรรพนาม "จะ" เป็น "คำช่วย" "กิน" เป็น "คำกริยา" ฯลฯ

เราจะได้พิจารณาต่อไปว่าไวยากรณ์มีแบบต่าง ๆ อย่างไรบ้าง และได้มีการวิเคราะห์ภาษาไทยกันในแนวใดมาแล้ว